

ДІАХРОНІЧНИЙ АСПЕКТ ТОПКАЛІЗАЦІЇ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

У статті розглянуто діахронічний розвиток явища топикалізації, окреслено її вплив на інформаційну структуру речення з позиції генеративної граматики, досліджено взаємозв'язок порядку слів та ІСР в писемних пам'ятках англійської мови. У статті висвітлено сучасні підходи до вивчення інформаційної структури речення в історичній площині, проаналізовано спільні та відмінні риси явищ вираження ІСР, окреслено новітні генеративні підходи до визначення головних компонентів ІСР, зокрема фокусу та топіка.

Ключові слова: топикалізація, інверсія, ІСР, фокус, топік.

Постановка проблеми. У більшості мов світу одним із головних факторів, що впливає на поверхневу структуру порядку слів є інформаційна структура речення (ІСР), що передбачає дослідження відносин між смисловими групами. Об'єктом таких розвідок є структурування дискурсу за принципом нової / відомої інформації, топіка / коментаря та фокусу / фону. Розподіл елементів відповідно до представлення відомої – нової інформації у дискурсі може бути причиною використання маркованого порядку слів у мові. **Мета нашого дослідження** – проаналізувати розвиток явища топикалізації в історичній площині та її вплив на ІСР.

Актуальність дослідження обумовлена загальною спрямованістю лінгвістичних студій на дослідження неканонічних типів порядку слів із точки зору представлення в них інформаційно-структурного компоненту. Малодослідженим є інверсований порядок слів із позиції представлення інформації як відомої або нової для дискурсу і для слухача, що дасть змогу пояснити варіації порядку слів в англійській мові.

Виклад основного матеріалу. Прихильники генеративного підходу використовують термін ІСР на позначення особливостей репрезентації топіка-фокусу на синтаксичному та просодичному рівнях. Топік зазвичай розуміють у такий спосіб: 1) відома частина речення; 2) точка відліку речення; 3) про що йде мова в реченні [1]. При визначенні топіку ми розуміємо його як інформацію, відому з контексту, фокус асоціюють з новою інформацією. Близьким до цього є визначення В. Чейфа про відому та нову інформацію. Відома представляє знання, котрі мовець передбачає у свідомості адресата у момент висловлення; а нова розуміється як те, з чим мовець знайомить слухача уперше [2]. В останніх працях С. Діка "Functional Grammar Framework", топік визначається як дискурс-топік, тобто те, про що йдеться у дискурсі. Так, дискурс-топіки маркуються, коли вони є новими чи згадуються у контексті [3]. Н. Хомський [4] визначає фокус як фразу, що містить інтонаційний центр. Все, що не містить фокусу, називають пресупозицією (топіком). Представники когнітивного підходу розглядають ІС у термінах концептів. Так, згідно з Дж. Гундель, ІС є ярликом для величезної кількості різних концептів, що можуть частково перетинатися та поєднуватися у тексті [5]. У дослідженнях О. Бехайгеля зазначається, що відомі концепти передують новим. Таким чином, відбувається впорядкування клаузи у такий спосіб, що відома інформація знаходиться перед новою. Це називають інформаційним принципом або принципом кінцевого фокусу [6]. На погляд Х. Кларк та С. Хевіленд, відома інформація є такою, яка, на думку мовця, є відомою для слухача, і яку він визнає істинною. Натомість нова інформація не є йому відомою [7]. Е. Прінс зазначає, що двошляховий поділ інформації на "відому" та "нову" є недосконалим. Вона пропонує таксономію удаваної проінформованості, тобто, так звану, підготовчу шкалу для упорядкування об'єктів від більш до менш знайомих [8]. Ця шкала трансформована в матрицю комплексних дихотомій, що класифікує інформацію, представлену у висловлюванні в межах двох чітких поділів: "відома / нова для дискурсу" і "відома / нова для слухача". Так, інформація представлена у висловленні в межах двох чітких поділів: "відома / нова для дискурсу" і "відома / нова для слухача". Ці відмінності пояснюють той факт, що нове у дискурсі може не бути новим для слухача [2]. Існує чотири теоретично можливих інформаційних статуси, але серед них лише три є важливими для інформаційного аналізу:

1. Статус інформації нової як для дискурсу, так і для слухача передбачає, що вона не була попередньо згадана. Окрім того, мовець припускає, що ця інформація невідома слухачеві. Нова інформація характеризується тим, що на початку оповіді мовець зазначає обставини місця або часу.

2. Статус інформації відомої для слухача і нової для дискурсу стосується суті речей, про які, на думку мовця, слухач знає, проте про неї не йшла мова у попередньому дискурсі.

3. Статус інформації, відомої для слухача і для дискурсу, передбачає наявність інформації, про яку йшла мова в попередньому дискурсі.

4. Інформація відома для дискурсу, але нова для слухача не зустрічається, оскільки мовець припускає, що слухач слідкує за дискурсом, тому інформація, відома для дискурсу, відома і для слухача.

Ці відмінності пояснюють той факт, що нове у дискурсі може не бути новим для слухача, хоча, можливо, що "нове", "відоме" чи "знайоме" у дискурсі буде знайомим для слухача. Е. Прінс наголошує на існуванні "таємниці синтаксичних конструкцій", яка створена з метою захистити іменні групи (NPs), що представляють відносно невідому інформацію у позиції підмета [8]. *Топікалізація*, услід за Е. Прінс, – це *нетехнічний пересув усіх інших елементів речення, окрім підмета вліво, що є одним з небагатьох прикладів конструкції, яка включає неканонічний порядок слів у мові* [8]. Е. Прінс також стверджує, що топікалізація одночасно виконує дві функції. Перша є ідентичною до єдиної визнаної функції лівої дислокації. Топікалізація наголошує на висновкові слухача, що подана інформація, яка представлена ініціальною іменниковою групою, залишається непоміченою у частково впорядкованому встановленому відношенні до даного, що вже викликане у дискурсивній моделі. Наступною функцією топікалізації є маркування відкритого твердження, що певним чином відповідає свідомості слухача у процесі мовлення [8]. Дж. Ханкамер зазначає, що топікалізація рухає складові речення вліво, якщо вони були попередньо згадані, але не може бути передбаченою (це означає, що передбачуваної інформації у дискурсі не є достатньо). Топікалізація може лише виносити у першопозицію елементи, що виникли у попередньому дискурсі [9]. Б. Байнер наголошує, що з прагматичної точки зору, топікалізація діє під впливом різних прагматичних чинників [10]. Топікалізовані складові частини завжди повинні бути відомими для слухача чи спиратися на його попередні знання, або бути попередньо згаданими у дискурсі. Логічний підмет у таких конструкціях може бути інформацією відомою чи новою для слухача, але препозиційний елемент повинен бути інформацією відомою [10].

Інверсія є також засобом вираження інформаційної структури речення в англійській мові. За визначенням Б. Байнер, *інверсія – це речення, в якому логічний суб'єкт займає пост-дієслівну позицію, у той час як інші постійні віддієслівні складові знаходяться у першопозиції речення* [10].

Думки вчених щодо розмежування інверсії та топікалізації розійшлися. Так, наприклад, Дж. Ейссен і Дж. Ханкамер, Дж. Емондс, Дж. Грін, В. Купман, М. Рочмонт стверджують, що інверсія залежить від топікалізації. Х. Хартвігсон та Л. Якобсон наголошують, що немає синтаксичної чи функціональної різниці між цими двома явищами, вони запевняють, що інверсія та топікалізація поділяють однаковий синтаксично-фронтний процес, де інверсія включає додаткову суб'єктно-відкладну операцію. Імплицитно чи експліцитно розділене фронтування співвідноситься з розділеною функцією – тобто виконує однакову функцію [7]. Хоча інверсія та топікалізація мають багато спільного, існують й чіткі відмінності між ними на синтаксичному та прагматичному рівнях. На синтаксичному рівні інверсії властивий більш різноманітний порядок слів, що є неканонічним, для топікалізації характерно винесення об'єкта у препозицію. У прагматичному аспекті ці два явища відрізняються у статусі дискурсивних елементів. При топікалізації препозиційний конститuent повинен виражати інформацію, відому для дискурсу. Це також властиво і для інверсії, проте, як зазначає Б. Байнер, інверсія не передбачає структурування дискурсу за принципом передавання відомої інформації, навпаки, при стилістичній інверсії наявні випадки, коли нова, невідома інформація (фокус) передує відомій (топик). Тому топікалізація не відповідає повністю інверсії, а інверсія, у свою чергу, не може вважатися сумою топікалізації [10].

Структурування інформації у реченні впливає на її розуміння адресатом. Висуваючи відому інформацію у препозицію, адресант таким чином дає можливість адресату зрозуміти легше та краще відому інформацію. Спираючись на логічні закони та упорядкування інформації, адресат може глибше засвоїти нове, якщо існує зв'язок з інформацією, яка вже відома. Одні вважають, що цей тип організації є ланцюговим, тобто кожен зв'язок у ланцюгу повинен бути пов'язаним одночасно зі зв'язком попереднім, а також і з наступним. У лінгвістиці це представлено ланцюгом інформації, у якому відоме поєднано з новим. Усі речення повинні слідувати за попереднім реченням і підпорядковуватися двом правилам [11]:

1) речення мають починатися з інформації, яка вже представлена слухачу. Це досягається шляхом винесення слів чи фраз із попереднього речення у препозицію наступного;

2) речення мають закінчуватися новою інформацією, що є незнайомою для читача. Ця ж нова інформація може стати початком наступного речення. У деяких випадках використовуються речення в пасивному стані з метою задовольнити правило "дане перед новим".

Реалізація інверсії та топікалізації у реченні відбувається за допомогою неканонічного порядку слів. Так, наприклад, існує декілька точок зору щодо порядку слів у давньоанглійській мові: традиційний підхід розглядає давньоанглійську мову як мову з відносно вільним порядком слів, в генеративній парадигмі прийнято вважати англійську мову VII – XI ст. як мову з дією правила V_2 . Розглянемо зазначені підходи.

Існує декілька елементів, що можуть вважатися частиною порядку слів. Одним з них є Суб'єкт речення, інший – Об'єкт і останній – Комплемент. Давньоанглійський Комплемент займав зазвичай першу позицію в реченні, за ним йшли Суб'єкт й іноді Дієслово, яке могло мати додаткову функцію. Об'єкт деякою мірою вважався найважливішою складовою речення та займав позицію між іншими словами у реченні й також розкривав додаткове значення.

Усе вищезгадане вказує на те, що у давньоанглійській мові існувало декілька типів порядку слів (WO): SVO (Subject Verb Object), SVOC (Subject Verb Object Complement), CSVO (Complement Subject Verb Object), VOC (Verb Object Complement), VOCS (Verb Object Complement Subject). У стверджувальних реченнях Об'єкт часто стояв на першому місці. У питальних реченнях Комплемент був на першому місці, так як Англо-Сакси цінували ввічливість. Частина "Tha" вказувала на те, як ввічливо поставити питання і після індикатора "tha" слідував завжди Предикат [12]. Наприклад:

(1) *Tha cwam heo* – "Then she came" (ModE).

У давньоанглійській мові порядок слів визначається логічними і стилістичними, а не граматичними факторами. У більшості випадків дієслово знаходилося у другій позиції у реченні; на першому ж місці, як вже зазначалося, був суб'єкт або об'єкт. Існують свідчення, що у давньоанглійській мові існувало два типи порядку слів з V₂. Перший тип виник через пересув дієслова до Комплементу і характеризувався прямими запитаннями, наказами, певними негативними бажаннями, що були представлені відповідними прислівниками. Другий тип, що був обов'язковим у звичайному розповідному реченні, був структурно маркованим і менш транспарантним (речення, що містили ненаголошені займенники, очевидно змогли порушити V₂). Проте цей другий тип V₂, в історії англійської мови був втрачений [13]. У давньоанглійській мові немає обмеження щодо топікалізованих елементів у реченні. Наведемо приклад топікалізованого об'єкта:

(2) *þas ðing lufað God* – these things loves God (ÆCHom ii.22.11).

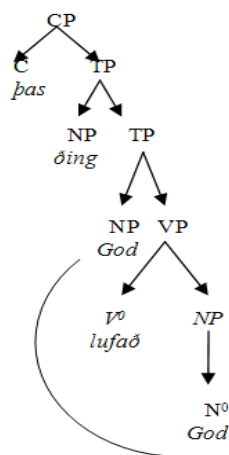

Рис. 1. Дериваційна модель топікалізованого об'єкта.

Таким чином, порядок слів у давньоанглійській мові не був вільним, а мав варіацію моделей. Варто зазначити, що прихильники-генеративісти вважають, що давньоанглійська мова належала до мови з порядком V₂, однак визначити давньоанглійську мову у чистому вигляді мовою V₂ вчені не спроможні.

У середньоанглійській мові він не був вільним, проте більш гнучким порівняно з сучасною англійською мовою. У середньоанглійській мові давньоанглійська модель V₂ помітно зменшилась, що пов'язано із синтаксичними змінами. Найчастіше ця модель траплялася у діалектах середньоанглійської мови. Приклади V₂ помітні у "Canterbury Tales" Дж. Чосера [14]:

(3) *Wel koude he rede a lessoun or a storie* – He could read a lesson or a story well.

(4) *This tresor hath Fortune unto us yeven* – This treasure, Fortune has given us.

(5) *Thy profit wol I telle thee anon* – I will tell you right away what's in it for you.

У нашому дослідженні ми ґрунтуємося на розробках Н. Хомського, а саме на Мінімалістській програмі, тому у межах нашої розвідки ми проаналізували приклади з "The Canterbury Tales" Дж. Чосера. Нами були зафіксовані наступні моделі порядку слів у середньоанглійській мові.

Модель XSV

(6) *Of atthenes he was lord and governour* [14].

З Рис. 2 помітно, що звична позиція прийменникового додатку *of atthenes* перемістилась на початок речення, змінюючи структуру речення, інформаційне навантаження. Таким чином, перехід препозиційної групи в ініціальну позицію підкреслює інформацію нову (фокус), що презентує явище інверсії.

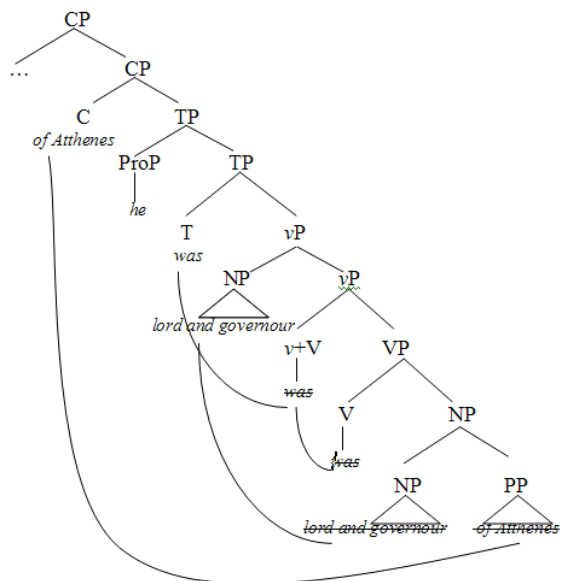

Рис. 2. Дериваційна модель речення з порядком слів XSV.

Модель VSX

(7) *Was noon in erthe, as in so litel space* [14].

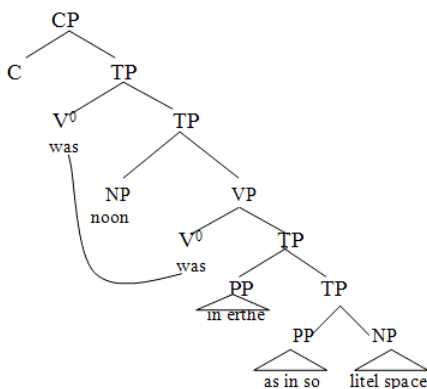

Рис. 3. Дериваційна модель речення з порядком слів VSX.

Рис. 3 репрезентує інверсовану модель VSX з початковою позицією присудка *was*, що наголошує на зміні стану, діяльності суб'єкта. Пересув присудка на початок речення вводить слухача у новий вир подій, експлікуючи інформацію нову (фокус). Позиція фокусу підкреслює явище інверсії.

Модель XVS

(8) *This seven yeer hath seten palamoun* [14].

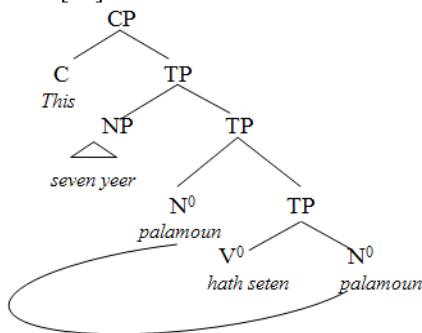

Рис. 4. Дериваційна модель речення з порядком слів XVS.

З Рис. 4 стає очевидним, що розміщення підмета *palamoun* в кінці речення змінює інформаційну структуру речення, наголошуючи на інформації відомій, оскільки ім'я героя вже раніше згадувалося в

оповіді. Розміщення топіку у другій частині речення лише підсилює відомий факт, а позиція фокусу на початку речення репрезентує явище інверсії.

Пересув членів речення суттєво впливає на інформаційне навантаження речення загалом. Залежно від того, що на меті має мовець, варіюється рух складових речення.

У ранньоніовоанглійській період порядок слів наблизився до сучасного, однак інверсовані моделі були присутні. Наприклад:

(9) *In her behalf that scorns your services* [15].

Інформація відома для дискурсу і для слухача (топик). Лізандр оголошує дуель Деметрію за серце Гелени і підкреслює, щоб він не смів захищати її, бо вона – його кохана. Препозиція об'єкта наголошує на інформації відомій, яка маркована присвійним займенником *her*, що мається на увазі – Гелена. Додаток виражений *that scorns your services* представляє інформацію відому для дискурсу та для слухача (топик), оскільки логічно продовжує попередню думку. Таким чином, структуру інформації у реченні (9) можна зобразити так: "інформація відома для дискурсу і слухача" (топик) + "інформація відома для дискурсу і слухача" (топик) + предикат (фокус). Розміщення топіку на початку речення розкриває явище топікалізації.

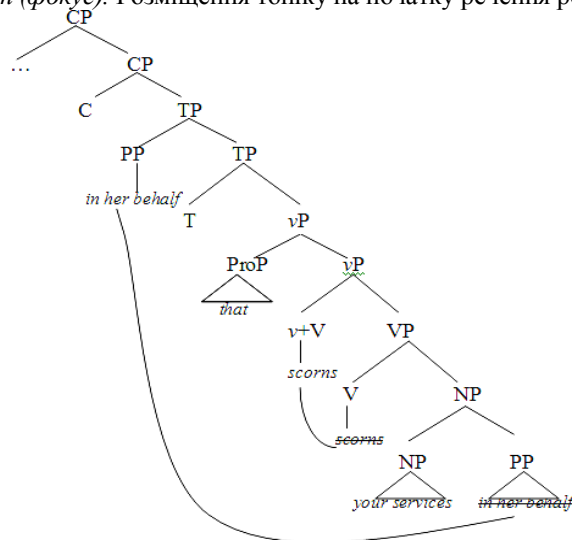

Рис. 5. Дериваційна модель речення з порядком слів XSV.

Явища інверсії та топікалізації є сильними засобами вираження ІСР, використання яких має на меті позиціонувати той чи інший факт з меншою чи більшою емпатичністю, виокремлюючи відому та нову інформацію для слухача.

Висновки. Інверсія та топікалізація знаходяться у фокусі уваги науковців, що ведуть розвідки з позиції традиційного синтаксису та генеративної граматики відповідно. Проте не існує єдиної думки щодо цих феноменів у різних підходах. Різні моделі порядку слів по-різному представляють ІСР. Зазначимо, що варто розмежовувати явища інверсії та топікалізації при дослідженні речень з неканонічним порядком слів, оскільки остання вживається з метою маркувати виключно відому інформацію для дискурсу і для слухача. Використання явищ інверсії та топікалізації як інструментаріїв експлікації інформаційного навантаження речень у діахронічній призмі було нерівномірним, відтак ІСР була різною.

Перспективи подальших досліджень. У подальших розвідках вбачаємо розглянути розвиток топікалізації з позиції ІСР у синхронії, а саме у давньоанглійській мові.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Coulthard M. An Introduction to Discourse Analysis / M. Coulthard. – L. : Longman, 1977. – 195 p.
2. Chafe W. L. Givenness, Contrastiveness, Definiteness, Subjects, Topics, and Point of View / W. L. Chafe. – New York : Academic Press, 1976. – P. 25–55.
3. Connolly J. Constituent Order in Functional Grammar : Synchronic and Diachronic Perspectives / J. Connolly. – Berlin ; New York : Foris Publ., 1991. – 210 p.
4. Chomsky N. Deep Structure, Surface Structure and Semantic Interpretation / N. Chomsky // Semantics : an Interdisciplinary Reader in Philosophy, Linguistics, and Psychology. – Cambridge : CUP, 1995. – P. 183–216.
5. Gundel J. Shared Knowledge and Topicality / J. Gundel // Journal of Pragmatics 9. – 1985. – P. 83–107.
6. Behaghel O. Deutsche Syntax : Eine geschichtliche Darstellung / O. Behaghel // Wortstellung. Periodenbau. – Heidelberg : Carl Winter, 1932. – 322 p.
7. Speyer A. Topicalization and Stress Clash Avoidance in the History of English / A. Speyer. – Berlin : De Gruyter Mouton, 2010. – 286 p.
8. Prince E. Topicalization, Focus-Movement and Yiddish-Movement / E. Prince // Proceedings of the Sixth Annual Meeting of Berkley Linguistics Society, 1981. – Vol. 7. – P. 249–264.

9. Hankamer J. Constraints on Deletion in Syntax / J. Hankamer. – UMI dissertation services, 1997. – 437 p.
10. Birner B. J. Information Status and Non-Canonical Word Order in English / B. J. Birner, G. Ward. – Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 1998. – 314 p.
11. Roberts C. Information Structure in Discourse : Towards an Integrated Formal Theory of Pragmatics [Електронний ресурс]. – The Ohio State University. – Режим доступу : <http://semanticsarchive.net/Archive/WYzOTRkO/InfoStructure.pdf>
12. Knott A. The Elements of Old English / A. Knott, A. J. Hulbert. – MI : George Wahr Publishing, 1977. – 125 p.
13. Trips C. From OV to VO in Early Middle English / C. Trips. – Amsterdam : John Benjamins Publishing Company, 2002. – 356 p.
14. Chaucer G. The Canterbury Tales [Електронний ресурс] / G. Chaucer. – Режим доступу : <http://www.librarius.com/cantales.htm>.
15. Shakespeare W. A Midsummer Night's Dream / W. Shakespeare. – New York : Washington Square Press, 1993. – 256 p.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Coulthard M. An Introduction to Discourse Analysis / M. Coulthard. – L. : Longman, 1977. – 195 p.
2. Chafe W. L. Givenness, Contrastiveness, Definiteness, Subjects, Topics, and Point of View / W. L. Chafe. – New York : Academic Press, 1976. – P. 25–55.
3. Connolly J. Constituent Order in Functional Grammar : Synchronic and Diachronic Perspectives / J. Connolly. – Berlin ; New York : Foris Publ., 1991. – 210 p.
4. Chomsky N. Deep Structure, Surface Structure and Semantic Interpretation / N. Chomsky // Semantics : an Interdisciplinary Reader in Philosophy, Linguistics, and Psychology. – Cambridge : CUP, 1995. – P. 183–216.
5. Gundel J. Shared Knowledge and Topicality / J. Gundel // Journal of Pragmatics 9. – 1985. – P. 83–107.
6. Behaghel O. Deutsche Syntax : Eine geschichtliche Darstellung / O. Behaghel // Wortstellung. Periodenbau. – Heidelberg : Carl Winter, 1932. – 322 p.
7. Speyer A. Topicalization and Stress Clash Avoidance in the History of English / A. Speyer. – Berlin : De Gruyter Mouton, 2010. – 286 p.
8. Prince E. Topicalization, Focus-Movement and Yiddish-Movement / E. Prince // Proceedings of the Sixth Annual Meeting of Berkeley Linguistics Society, 1981. – Vol. 7. – P. 249–264.
9. Hankamer J. Constraints on Deletion in Syntax / J. Hankamer. – UMI dissertation services, 1997. – 437 p.
10. Birner B. J. Information Status and Non-Canonical Word Order in English / B. J. Birner, G. Ward. – Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 1998. – 314 p.
11. Roberts C. Information Structure in Discourse : Towards an Integrated Formal Theory of Pragmatics [Elektronnyy resurs]. – The Ohio State University. – Rezhym dostupu : <http://semanticsarchive.net/Archive/WYzOTRkO/InfoStructure.pdf>
12. Knott A. The Elements of Old English / A. Knott, A. J. Hulbert. – MI : George Wahr Publishing, 1977. – 125 p.
13. Trips C. From OV to VO in Early Middle English / C. Trips. – Amsterdam : John Benjamins Publishing Company, 2002. – 356 p.
14. Chaucer G. The Canterbury Tales [Elektronnyy resurs] / G. Chaucer. – Rezhym dostupu : <http://www.librarius.com/cantales.htm>.
15. Shakespeare W. A Midsummer Night's Dream / W. Shakespeare. – New York : Washington Square Press, 1993. – 256 p.

Матеріал надійшов до редакції 17.02. 2014 р.

Вольницкая Д. О. Диахронический аспект топикализации в английском языке.

В статье рассмотрено развитие явления топикализации в диахронии, проанализировано её влияние на информационную структуру предложения с позиции современных генеративных теорий, исследована взаимосвязь порядка слов и ИСП в памятниках письменности английского языка. В статье освещены современные подходы в исследовании ИСП в исторической плоскости, проанализированы сходства и различия явлений, которые выражают ИСП, очерчены новейшие генеративные подходы в определении главных компонентов ИСП, в частности фокуса и топика.

Ключевые слова: топикализация, инверсия, ИСП, фокус, топик.

Volnytska D. O. Diachronic Aspect of Topicalization in English.

The article deals with the diachronic development of topicalization, its influence on the sentence information structure, highlights new generative approaches to defining the main components of IS, i.e. topic, focus. The article analyzes the interrelation between the word order and IS in English written records, investigates the main means of expressing the sentence information structure and their functions, differences and similarities in sentences. The article reveals typical models of the word order in English, gives examples from the generative perspective. The article explains different scientific views concerning the means of expressing IS. The prospects of the further scientific research are defined.

Key words: topicalization, inversion, IS, topic, focus.